

Az Őrség néprajzilag önálló, sajátos kultúrát megőrző táj. Az egyetlen olyan tájegység hazánkban, melynek lakói a honfoglalás óta folyamatosan itt, egy helyben élnek. Miután a honfoglaló magyarok birtokba vették a mai Nyugat-Magyarországot, az itt lévő hegyeket, erdőket, folyókat védelmi vonalul használták fel. Itt húzódtott a gyeptű.

Őseink őrállókat telepítettek a vidékre. A szabadalmas őrállók a király emberei voltak, csak neki tartoztak szolgálattal, saját költségükön, saját fegyvereikkel védtek a határt, ezért kiváltságokat élveztek, mentesültek mindenféle földesúri teher alól.

Az Őrvidékhez tartozó települések függetlenek voltak a vármegyétől, adó- és tulajdonjogi kiváltságokat élveztek, amit többször megerősítettek az idők folyamán. Kiváltságaik a XVIII. sz. végéig tartottak, mikor jobbágysorba kényszerítették őket is.



szeres település

Az egykori őrállók a dombok tetején, erdei irtásokon alakították ki lakóhelyeiket. Ezek a néhány házból, a hozzátartozó gazdasági épületekből, udvarokból álló településrészek a szerek, amik nevüket az ott élő családokról (Baksaszer, Siskaszer), vagy a természeti viszonyaikról (Keleti szer, Felsőszer), esetleg valami helyi jellegzetességről kapták (Templomszer). A szerek együtt alkották a községeket, melyek nagy része 2-4 szerből, a nagyobbak 7-8 szerből álltak. Ennek a település szerkezeti formának a sajátossága

a nehéz megközelíthetőség, az elszigeteltség, ami egyben a védelmet is segítette. A szerek több száz méterre voltak egymástól, dűlőutak kötötték össze őket, a köztük lévő ingoványos, mocsaras völgyek és az erdők pedig rejtkehelyül, védelmiül szolgáltak. Legszebben megőrződött szeres településünk Szalafő.

A Vendvidékre a szórvány településforma a jellemző. Egy-egy ház külön áll a dombokon, s körül öleli a gazdaság, a szántók, gyümölcsösök, rétek. Jellegzetes példája Kétvölgy, Orfalu.

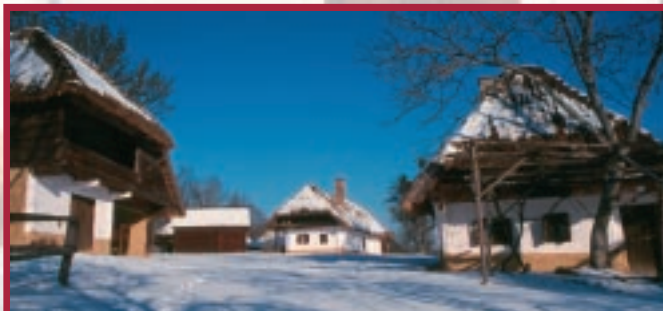


csapolás



boronafalú ház

Ezen az erdős vidéken a 19. sz. közepéig a hagyományos építőanyag a fa volt. Az itteniek házaikat egymásra fektetett gerendákból építették, melyeket a falak találkozásánál keresztvéges, vagy fecskefarkú csapolással illesztettek össze. Ezeket a boronafalú házakat kívül-belül szalmatőrekes sározással tapasztották, amit meszeltek, illetve az alsó részen agyaggal vagy kormozott mésszel kenték. A tetőt rozsszalmával - zsúppal fedték. A hagyományos népi faépítéssel a legjobb példáit csokorba gyűjtve láthatjuk a szalafői Pityerszeri Falumúzeumban.



Pityerszer



boronafalú ház

A helyiségek elhelyezését tekintve eleinte a vonalas építkezés volt a jellemző – szoba, konyha, kamra, ólak. A konyha kezdetben füstökonyha volt, kemencével és főzőpadkával. Jelentősebb szereppel bírt, mint a szoba, az élet központja volt. Később a házak füsttelenítése érdekében alakították ki a mászókérményes tűzhelykombinátokat, gyakran hozzájuk kapcsolva a szobai cserépkályhákat, amiket szintén a konyháról fűtöttek.



kerített ház

A vidéken gyakori az L alakú, úgynevezett hajlított ház, ahol a lakóépület végében, arra merőlegesen helyezték el a gazdasági funkciót ellátó épületszárnyat, ami magába foglalhatta a kamrát, az istállót, a pajtát. A legjellegzetesebb háztípus azonban az úgynevezett kerített ház, ahol U alakban közös tető alatt kapcsolódott össze a lakórész, az istálló, és az ólak. A negyedik oldalt kerítés zárta le, védve az udvaron lévő lábasjóságot az elkóborlástól és az erdő vadjától.



lábaspajta

Az őrési porták legszembeütőbb épületei a nagyméretű, különálló szénatároló pajták. Közülük is külön említést érdemelnek a falazott téglapilléreken (lábakon) álló, deszkázott falú lábaspajták.

A házakhoz gyakran önálló kamraépületek is tartoztak, ezek a kástuk. Ma már egyedülálló épület a szalafői Pityerszeren látható emeletes kástu, melynek földszinti részén tárolták a zöldségféléket és a bort; az emeleten a húsárut és szemes terményeket. Az alsó kamrarész mellett egyik oldaláról nyitott szín van, itt tartották a mezőgazdasági eszközöket.



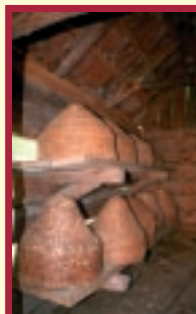
kástu

Jellegzetes portai épületek az apró méhesek, amiben a kasokat tartották. Általában fekvő borona fallal készültek, zsúp, később cserépfedéssel.



méhes

A 19. század vége felé kezdett megváltozni az építkezés anyaga. Előtérbe került a tégl, hiszen a készítéséhez szükséges agyag helyben fellelhető volt. A tetőfedés anyaga a cserép lett. A házak homlokzatait különböző vakolatdíszekkel gazdagították, tagolták. A téglából épült lakóházak legjellegzetesebb építészeti eleme a kiugró rövid előtornác, az úgynevezett kódisállás. Ezen a helyen pihenhettek meg a régi idők vándorai, "kódisai" itt várhatták meg az eső végét, vagy az éjszaka elmúltát.



kasok



kódisállásos ház

Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság
9941 Őriszentpéter, Siska szer 26/a.
Tel.: 94/548-034, Internet: www.orseginpi.hu
Szolgáltatásaink:
- csoportvezetés, előadások természetvédelmi és néprajzi témakörben
- erdei iskolához terepi programok és kézműves foglalkozások szervezése
- családoknak és csoportoknak szálláslehetőség



AZ ŐRSÉGI ÉS VENDVIDÉKI NÉPI ÉPÍTÉSZET

Kiadja: Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, Őriszentpéter
Felélős kiadó: dr. Markovics Tibor igazgató
Szöveg: Márkus Rita
Fotó: Márkus Rita, Szentendreyné Havas Márta
Előkészítés: TOSO Kft., Szentgotthárd

Készült a Miniszterelnöki Hivatal Turisztikai Államtitkárságának és a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium támogatásával.

